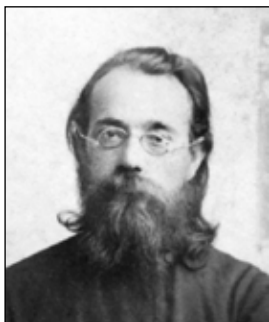

Олександр МІХНО,
директор Педагогічного
музею України,
старший науковий
співробітник ДНПБ України
ім. В.О. Сухомлинського,
доктор педагогічних наук

160 років від дня народження Марка Грушевського (1865-1938), церковного діяча, етнографа, краєзнавця, педагога

Народився 7 червня 1865 у с. Худоліївка на Черкащині. Чотириюрідний брат Михайла Грушевського. Завжди підтримував теплі дружні стосунки з братом Михайлом. Закінчив Черкаське духовне училище і Київську духовну семінарію. Свою багатогранну діяльність розпочав як педагог: учительовав у школах Київщини та Черкащини. Працюючи вчителем на Чигиринщині, він зібрав цінний матеріал з історії, фольклору та етнографії краю. Разом із дружиною Марією створив унікальну колекцію українських ляльок-оберегів і вишиванок.

Найвідоміша його праця в царині етнопедагогіки та етнології – «Дитина у звичаях і

віруваннях українського народу» (Львів, 1906-07) – стала одним із перших у світі досліджень з етнографії дитинства та своєрідною енциклопедією народної педагогіки. Марко Грушевський одним із перших в українській гуманітаристичі звернув увагу на феномен дитячого мовлення як окремої лінгвокультурної сфери. Він дослідив динаміку розвитку мовленнєвої й пізнавальної діяльності дитини, окреслив поняття та емоційне середовище, в яке вона входить у перші роки життя. Особливу увагу дослідник приділив одній з базових тез народної педагогіки, згідно з якою упродовж першого року життя дитина засвоює до 80 % життєво важливої інформації. Цей процес забезпечується, передовсім, через постійне емоційне стимулювання, яке виявляється у надзвичайно високій частоті пестливих звертань до дитини в родинному колі. У праці також зафіксовано етнопедагогічні уявлення селян про виховання дітей із різними темпераментами й характерологічними особливостями.

Інша, не менш цінна розвідка Марка Грушевського, що стосується виховання дітей – «Дитячі забавки та гри усякі» (1907, «Київська старовина»). Будучи священиком у с. Суботов на Черкащині, переймався професійним і фаховим розвитком сільських дітей та молоді. Разом з дружиною Марією організував у Суботові українську громаду, опікувався бібліотекою, займався просвітництвом.

Після переїзду з родиною до Києва (1918) поринув у

діяльність, яку вважав справою свого життя, – відродження української православної церкви. Був висвячений на єпископа (1922), обраний у члени Президії Всеукраїнської Православної Церковної Ради (1926) та до редколегії журналу «Церква і життя» (1927), значну увагу приділяв перекладам і виданням українською мовою богослужбних книг. Унаслідок тиску з боку влади 1930 припинив церковну діяльність і зрікся духовного сану. В останні роки життя працював сторожем, продовжував вести наукові записи (вилучені під час арешту). Заарештований у червні 1938 і страчений 9 серпня того ж року. Реабілітований 1989.

175 років від дня народження Володимира Щербини (1850-1936), українського історика, архівіста, краєзнавця, педагога

Народився 16 травня 1850 в Києві у сім'ї лікаря. Навчався в Другій київській гімназії, на історико-філологічному факультеті Київського університету. Після закінчення університету (1873) з метою вдосконалення знань у галузі педагогіки поїхав до Петербурга, де у 1876-1879 викладав російську мову та історію у військовій та жіночій гімназіях.

З поверненням на батьківщину (1879) зосередився на науковій роботі в архівах міста: ретельно вивчав історію Києва і Київщини, досліджував актуальні і маловивчені аспекти історії України. Впродовж 1879-1920 учительовав у жіночих та чоловічих гімназіях, співпрацював з київською Археографічною комісією, був членом київського історико-архівного гуртка та Історичного товариства Нестора Літописця. 1901 за dorученням Товариства разом із Леонідом Добровольським здійснив наукову подорож на Правобережжя (Бердичівський, Уманський, Васильківський повіти) для збирання стародруків і рукописів, обстеження територій та фіксації історичних пам'яток. У цій експедиції було оглянуто і сфотографовано 34 об'єкти церков, костелів і монастирів.

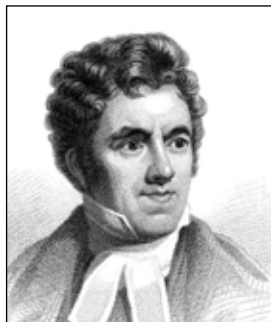
Наукову і педагогічну роботу завжди поєднував із громадською діяльністю. Майже півстоліття присвятив роботі у Київському товаристві сприяння початковій освіті, яке ще називали Народною аудиторією. Основною метою організації було сприяння розвитку української культури і науки серед широких народних мас, формування їхньої національної свідомості. Спілкування з аудиторією велося у формі зачитування рефератів, бесід на різні теми, виставок світлин, концертів. Відбувалися і виїзні лекції у різні міста України. Багато відомих українських діячів вважали за честь виступати у Народній аудиторії. Читав лекції і сам В. Щербина. Слухачів зачаровували його

розповіді про минувшину, перших князів та відомих діячів Києва. Велику увагу В. Щербина приділяв освіті дітей: навчав грамоті, влаштовував для них вечорниці, організовував виїзд бригад у гімназії та початкові школи, до яких запрошував відомих лірників і кобзарів. З початком Першої світової війни товариство поступово припинило свою діяльність, але завдяки В. Щербині виконало історичну місію щодо просвітництва народу і пробудження національної державницької свідомості.

1924, за ініціативою Михайла Грушевського, В. Щербина очолив Комісію історії Києва та Правобережжя, члени якої досліджували київські некрополі та топоніміку. Під його керівництвом було складено збірник «Старий Київ», а згодом видано збірник «Київ та його околиці в історії та пам'ятках». 1926 з нагоди 50-річчя літературно-наукової діяльності В. Щербини, видано монографію «Нові студії з історії Києва Володимира Івановича Щербини», що містила і бібліографію його праць. 1930, коли вченому виповнилося 80 років, він вийшов на пенсію.

Помер у 1936, похований на Звіринецькому цвинтарі.

230 років від дня народження Томаса Арнольда (Thomas Arnold; 1795-1842), англійсько-го педагога

Народився 13 червня 1795 в місті Коуз. Навчався у коледжі Вінчестер, а згодом – в Оксфорді. У 1820 був висвячений на священника Англіканської церкви. Спочатку працював репетитором, а у 33 роки став директором школи в місті Регбі. Тоді (1828) це була типова класична граматична школа, орієнтована майже виключно на вивчення латинської та грецької мов. Арнольд запровадив широку і різнопланову навчальну програму, до якої увійшли історія, сучасні мови, математика, географія, теологія, етичні та політичні науки.

Однією з найважливіших новацій Арнольда стала система шкільного самоврядування: старші учні – префекти – брали на себе відповідальність за дисципліну та організацію життя молодших. Ця «паралельна педагогіка» сприяла розвитку лідерства, відповідальності та моральної дисципліни. Довіра до старших виховувала почуття обов'язку та формувала характер, що згодом стало центральним елементом британської публічної школи.

Не менш значущим був акцент Арнольда на фізичному вихованні та спорті як засобах морального і соціального розвитку. Він розглядав командні ігри не просто як розвагу, а як шлях до формування лідерських якостей, співпраці та витривалості; всіляко заохочував заняття з плавання, гімнастики, крикету, футболу, метання списа. Завдяки Т. Арнольду британська освіта вийшла за межі вузько класичного викладання і стала інструментом глибоких соціальних змін.

Арнольд був не лише реформатором освіти, а й глибоким

мислителем і теологом. Його «Історія Риму», видана у трьох томах у 1838–46 (останній том опубліковано посмертно), а також численні проповіді відображають прагнення інтегрувати освіту з моральністю та вірою. Він вважав школу не просто місцем здобуття знань, а простором формування особистості, де християнські цінності гармонійно співіснують із науковими знаннями.

Педагогічна концепція Арнольда – поєднання широкої академічної освіти, моральності, самодисципліни та фізичного здоров'я – глибоко вплинула на розвиток освіти Вікторіанської епохи. Його методи наслідували інші школи, а ідеал «англійського джентльмена» – освіченого, морально стійкого і соціально відповідального – значною мірою базувався на його ідеях.

Томас Арнольд помер раптово від серцевого нападу 12 червня 1842, за день до свого 47-річчя. Він залишив по собі не просто реформовану школу, а й ідею освіти, яка формує сильних духом, освічених і відповідальних громадян.

140 років від дня народження Михайла Гордієвського (1885-1938), філософа, історика, педагога, громадсько-го діяча

Народився 4 червня 1885 (за ін. даними 6 червня) у с. Зеленьки

на Київщині в родині священника. Навчався в духовному училищі у Богуславі та Київській духовній семінарії (1899–1905). Вищу освіту здобував у Дерптському університеті, згодом перевівся на історико-філологічний факультет Новоросійського університету в Одесі, який закінчив у 1910. Залишився в університеті для підготовки до професорського звання під керівництвом професора Миколи Ланге. У 1915 склав магістерський іспит і почав викладати філософію в університеті та Одеських вищих жіночих курсах.

У роки революційних змін долучився до українського національного руху. Був членом Товариства українських поступовців та Української партії соціалістів-революціонерів, брав участь у діяльності одеських товариств «Просвіта» та «Українська хата». З 1920-х працював доцентом, а згодом професором в Одеському інституті народної освіти (ОІНО), де викладав історію педагогіки та педагогічні течії. У грудні 1922 на урочистому засіданні ОІНО, присвяченому 200-й річниці від дня народження Григорія Сковороди виступив з промовою «Теоретична філософія Г. Сковороди», яку роком пізніше надрукували у збірці «Пам'яті Г.С. Сковороди (1722–1922)» (Одеса, 1923). У 1926 очолив факультет соціального виховання, а в 1927–30 керував науково-дослідною кафедрою педагогіки і педології.

Також був головою створеного 1926 Одеського наукового товариства при Всеукраїнській академії наук, де очолював педагогічну секцію та підсекцію історії педагогіки. За п'ять років

Закінчення. Початок на с. 36

діяльності товариства під його керівництвом було організовано публічне вшанування академіків С. Єфремова, Д. Багалія, М. Грушевського, К. Студинського і професора В. Лазурського, а також читання лекцій, присвячених пам'яті І. Ньютона, Г. Песталоцці, О. Кониського, Т. Шевченка, М. Коцюбинського, М. Ланге. Педагогічна секція готувала доповіді з історії педагогіки та методики викладання, а сам М. Гордієвський виступив з низкою ґрунтовних доповідей, більшість з яких згодом було надруковано, зокрема: «Філософські підвалини педагогіки Г. Песталоцці», «Педагогічні погляди Дюї», «Наукова й громадсько-педагогічна діяльність професора М.М. Ланге». У 1929 опублікував одне з перших в Україні бібліографічних досліджень літератури з історії педагогіки.

Участь М. Гордієвського в українізації 1920-х років відзначив Іван Майстренко, редактор газети «Чорноморська комуна» у 1929–31. У спогадах «Історія мого покоління» (Едмонтон, 1985) він писав: «... Гордієвський ... надрукував у «Шквалі» (додаток до газети) кілька статей на педагогічні теми. Він був блискучий стиліст і його українська мова була ясна й прозора, а зміст статей глибокий і цікавий».

У березні 1938 заарештований органами НКВС за звинуваченням у контрреволюційній діяльності та шпигунстві. 11 жовтня того ж року його було розстріляно. У 1992 Генеральна прокуратура України реабілітувала М. Гордієвського за відсутністю складу злочину.

125 років від дня народження Антуана де Сент-Екзюпері (Antoine de Saint-Exupéry; 1900–1944), французького письменника, мислителя, авіатора

Народився 29 червня 1900 в Ліоні у родині старовинного дворянського роду. Після смерті батька сім'я переживала фінансові труднощі, але мати виховувала його в дусі гуманізму, творчості й інтелектуальної відкритості. Антуан змалку захоплювався технікою, малював, писав вірші, але найбільше мріяв про небо. Навчався у школах Ліона, Французькій морській академії, згодом – в Академії мистецтв, де вивчав архітектуру.

З 1921 проходив військову службу, де й розпочав льотну кар'єру. Працював пілотом у поштової авіації: перевозив кореспонденцію між Європою, Африкою та Південною Америкою. Неодноразово потрапляв у катастрофи, зокрема у Сахарі (1935), де разом із механіком дивом вижив без води в пустелі. Ці драматичні досвіди стали основою його філософських роздумів у книгах «Планета людей» (1939), «Нічний політ» (1931), «Південний поштовий» (1929). Як військовий льотчик під час Другої світової війни, здійснював розвідувальні польоти, незважаючи на вік і слабе здоров'я. Останній виліт 31 липня 1944 став для нього фатальним: його літак був збитий над

Середземним морем.

Філософсько-художня творчість Сент-Екзюпері пронизана темами відповідальності, гуманізму і дружби. Особливе місце у спадщині письменника посідає «Маленький принц» (1943) – казка-притча, що стала книгою на всі часи. Вона перекладена понад 200 мовами світу, а її загальний наклад перевищив 140 мільйонів примірників. У світовому педагогічному дискурсі «Маленький принц» розглядають як етичний і педагогічний маніфест. Його головний герой є втіленням допитливості, відкритості, довіри й моральної чистоти. Через прості, але глибокі образи Сент-Екзюпері говорить про головне: як навчитися бачити серцем, берегти крихке дитинство, не втратити себе у світі дорослих умовностей. Недарма ця книга є обов'язковим текстом у програмах загальної середньої освіти багатьох країн. Вона формує моральні орієнтири, вчить взаєморозумінню та емпатії.

Окрім літературного обдарування, Сент-Екзюпері мав неабиякий хист до малювання. Саме його акварельні ілюстрації до «Маленького принца» стали невіддільною частиною цього твору і зробили його впізнаваним у всьому світі. Сент-Екзюпері залишив по собі не лише літературну спадщину, а й глибокі етичні настанови: «Ти назавжди береш на себе відповідальність за тих, кого приручив», «Ось мій секрет, він дуже простий: тільки серце добре бачить. Найголовнішого очима не побачиш». Творчість Сент-Екзюпері залишається невичерпним джерелом гуманістичних смислів, здатних торкнутися сердець і дорослих, і дітей.

Нинішня українська освіта, за оцінкою Віктора Андрущенка, виконала свою історичну місію – «підготувала когорту розумних, патріотично налаштованих громадян, які зі зброєю в руках стали на захист батьківщини від ворога, вступили до лав територіальної оборони, активізували власну волонтерську діяльність». Водночас система освіти має стати системою розумною, демократичною, інформаційно насиченою, людиноцентричною. Як бачимо, на першому місці тут – **розумність системи**.

Свої неймовірні страждання, поневіряння, випробовування і перемоги Гомер назвав «одиссеєю». Відтоді довготривалі драматичні процеси, що відбуваються на різних історичних етапах, називають так, як їх назвав геніальний Гомер.

У передньому слові автор наголошує: «Доленосною подією для людства стало виникнення, становлення та розвиток (історична еволюція) унікального феномена, який (разом з працею та спілкуванням людей) утверджує людину у її людській якості. Ідеться про «розум», який попри будь-які поневіряння, поряд з такими людськими якостями як «почуття», «воля» («діяльність», «праця») та «віра» забезпечує пізнання, освоєння та підкорення світу, а на його основі – просвітництво: осмислення, усвідомлення, оцінку та виховання особистості» (с. 9). На нашу думку прогностичне значення має висновок автора – філософа і педагога – про те, що завдяки розуму у поєднанні з працею людина стала «людиною розумною й (залишаючись частиною природи) піднялася над природним світом, зробила природу своєю власною частиною», утвердилась як суб'єкт (і творець власної природи) цивілізації і культури» (там само). Шлях розуму до себе, його втілення у «праці» та творенні культури – це